

Zülmətin qaranlığını işıqlandıran şair

**Azərbaycan deyiləndə
ayağa dur ki,
Ana yurdun ürəyinə toxuna bilər...**

Şəxsən mən ana, Vətən haqqında yazılan şeirləri oxuya bilmirəm. Çünki bu iki varlıq məndən ötrü toxunulmaz, müqəddəsdir. Hər ikisi sitayiş yerimdir mənim. Ancaq elə düşüncüm ki, bu şeiri oxumamaq və dərinə düşünməmək ən azı günahdır. Belə dərin məzmunlu şeiri ancaq Vətəni, doğma Azərbaycanımızı dünyalar qədər sevmə, əsl milli, xəlqi, ilyinə, sümüyünə qədər azərbaycanlı, millət təəssübkeşi olan Məmməd Araz kimi ölməz şair yazsa bilərdi. Vətənpərvirlik, millilik heç də uca-dan deyilən və gəlişi gözəl olan sözlər deyil. Bu cür istək gərək qanında, canında, ruhunda ola. Və səninlə birgə doğula, dünyaya gələ:

**Ayaq saxla, dövrənə bax öteri belə
Min illərdir Araz belə, Həkəri belə.
Axşamların, səhərlərin təkəri belə,
Dünya sənin,
dünya mənim,
dünya heç kimin...**

Burada dərin fəlsəfi məzmun savadından asılı olmayaraq istənilən oxucuya tanış və yaxındır.

Çünki Məmməd Araz deyimi təkrarsızdır. Bu deyim, üsul ancaq ona məxsusdur. Və bir də, bu cür ancaq M. Araz deyə bilər. Dünyanın puç, əfsanə, fani olduğunu o, özünəməxsus istedad və sadəliklə deyə bilib.

Adından məlum olduğu kimi dünya hamınıdır. Hamının əlindən tutan, hamının belini yıxan və hamının əlindən çıxmaq qorxusu olan dünya. Hamıya məlum və naməlum dünya.

Məmməd Araz şeirləri, poeziyası o qədər təbii, milli, xəlqi, poetikdir ki, o "Azərbaycan-dünyam mənim", "Dünya sənin, dünya mənim..." şeirlərindən başqa heç bir şey yazmasa belə öz şair adını çoxillik tarixi olan Azərbaycan poeziyasına əbədi yazmış olardı.

Dünya hamını aldadır. Bu onun borcu, vəzifəsidir. Və dünya öz aldadıcı vəzifəsini bizi, insanları hər addım başı aldadanda, ayrını düz yerinə bizə sırya-sırya bizə kələk gəlir. Bizi dünyəyə salır öz yalançı, şirin diliylə. Və biz aldanmışlar bu dünyəyə kələfimiz boyu aç, dünyəyə çıx, qaça bilmirik. Sonumuz da, aqibətimiz də kələf, kələk dünyasının yalançı, şirin rüyalarında

acı həqiqətlə baş-başa gəlir. İçinə qurd düşən, içindən çürüyən dünya öz halında, harayındadır. Biz isə onun təmiz görünən, hələ saf-çürük edilməyən bəhrəsiyik. Odur ki, xarici, zahiri görünüşü ilə bizi aldadan dünyanı Məmməd Araz cəmi iki misra ilə bizə tanıdır:

**Uzaqdan baxırsan: ağappaq, təmiz,
Yaxına gəlirsən: qurd düşüb qara...**

Sonradan "şair" olanlar çoxdur. Belələri zamanın, şəraitin tələbinə uyğunlaşaraq biqələmun kimi gündə bir don geyir, min rəng alır. Məmməd Araz isə mayadan, binadan şair idi. O, sözün əsl mənasında Tanrı vergisi ilə şair doğulmuşdu. Bax zamanın, dünyanın ağrı-acısını, əzabını belə şairlər çəkir, öz çiyinlərində daşıyır, ürəklərinə salırlar. Və bu şairliyin içində şairliklə, dahiliklə bərabər, elə o boyda inam, vicdan olur ki, şair dünya bazarında vicdanın, haqqın, ədalətin mövcudluğuna inandırır. Əsl şair gecənin zülmət qaranlığında işıq axtarır, həqiqətləri deyir:

**Aldanmaq da aldanılmaq deyilmi?!
Zəhər satmaq-zəhər almaq deyilmi?!
Yaxşı quyu tərş badalaq deyilmi?!
Elə birdir: yıxılıb get, yıxılıb get.**

Şeirsiz, sənətsiz yaşaya bilməyən, ömrün qeyrətli yolçusu olan Məmməd Araz "Dilimdən söz əmdi körpə qələmim", - deyir. Əsl sənətin adamı içəridən yandırdığını və sənət adamının əzabla, sızıla-sızıla yaşadığına işarə edir:

**Ağır bir sənətə könül bağladım,
Bəxtimə də dərdin ağırı düşdü.**

Bəli, həyat belədir, şair qardaş! O Tanrı sevgisi, ilham deyilən sonsuz istedad sənə verilir ki, alovlu qəlbinlə rahatlıq tapmayasan. Yanasan, yandırasan. Şairsensə dözməli, dözümlü olmalı, yanğını sözlə ifadə etməlisən. Çünki dünyada yeganə düz, həqiqi söz şair sözüdür, Məmməd Araz sözüdür:

**Düz sözdü dünyada hər sözdən baha,
Ocaq halaldırsa, mən yanasiyam...**

Şeirin, şair sənətinin içdən gəlidiyini, şairin elə yaza-yaza, əlində qələm ölməsini Məmməd Araz yalnız ona məxsus olan ağırlı təbiiliklə belə ifadə edir:

**Ölə-ölə yazmıram,
Yaza-yaza ölürəm!**

Bu ölüm deyil, şair! Şairin şeir yazması, əlində qələm düşüncələrə dalması ən parlaq, mənalı ömürdür. Əsl həyatdır bu məqam. Yaşayır, şeir yazan zaman həyatdan mənəvi zövq alır. Çünki boş, öteri hiss, duyğudan deyil,

dünyanın ancaq zərgər gözlü, sərraf şairi yaşadığı həyatdan, dünyadan yazırsan. Yaş ötəndə yada düşür günahlar deyən Məmməd Araz çox səmimi bir etiraf oxucunun qarşısına çıxır:

**Boğazına sarınan ilanı tumarladın,
Qazancın bu oldu ki, mülayim oldu adın.
Haqq yolu göstərdiyin haqqını qamarladı,
Haqqın yox, Məmməd Araz,
Haqqın yox yaşamağa!**

Sevginin daimi, əbədi olmadığını şair gözəl bilir. Bu müvəqqətiliyin içində müvəqqəti yalan da var. Ancaq bu öteriliyə, yalana aldanan təkçə şair deyil. Bəşərin başqa övladları da var. Bu gün doğulan insan sabah da olsa sevgiyə, müvəqqətiliyə aldanacaq. Bu aldanış yandıra-yandıra bəşəriləşir. Axı dünyanın qanunları belədir. Əbədi aldanış sanki küllənmiş bir ocaqdır. Yaxşı ki, bu ocaq hərdən yanır, alovlanır:

**Sevgi yolu... Dərəsi bir, düzü bir,
Tutdun onu - astarı bir, üzü bir.
Büdrəməsen, biri yüzdür, yüzü bir,
Nə sayalı, sayılı yollar var imiş!**

Sevginin müqəddəsliyinə, saflığına inanan şair bu ülvi hissini bəzilərinde

öteri, keçici olmasına heyf silənir, yanır, yaxılır:

**Birinci sevgini iyləyib atdın,
Dər görək, bu çiçək necə çiçəkdi?
Elə ki, məhəbbət bazarı açdın,
Bütün məhəbbətlər köhnələcəkdir.**

Məmməd Araz bədii sözün böyük ustası idi. Bilərkəndən unuduğumuz, gözəndən salıb qəsdən köhnəldiyimiz və bədii, poeziya sözü deyil deyə ögey münasibət bəsləyərək yada salmadığımız sözü çox böyük ustalılıqla urvata mindirib, şeirə gətirərək öz poeziya dilini yaratmışdır.

İndi belə sözlərlə zəngin olan M. Araz oxuyanda mənəvi zövq alır, dilimizin Məmməd Araz şeirlərində zənginliyinə sevinir.

"Gündoğandan-günbatana məzili-m", - deyir Məmməd Araz. Çünki Günəşin gətirdiyi, keçdiyi ömür elə şair ömürüdür. Öz şair, şeiriyyət dünyası var sənətkarın. Ancaq istedad, ilham şairliyin özlü, bünövrəsidir. Bu özlün üstündə ləyaqətli, öz dəst-xətti olan poeziya evini tikmək, istedadı cılalayıb dilə gətirmək üçün şair olmalısən. Çünki istedad ilk görünüşündə hələ rəndələnmişdir. Onu yonub şair qəlibinə salmaq isə hər şairə nəsih olmur. Söz sərrafı, odlualovlu, içi şeiriyyət dolu, səsi, nəfəsi də şeir olan usta Məmməd Araz məhz ona məxsus olan ustalılıq və istedadla öz sənət məktəbini yaratdı. Şeir axınının içində bu məktəb çox möhkəm özlü üstədir.

Və bu məktəbin hər şeir kitabını oxuyanda qanadlanır, nəgməyə dönmüş şeirdən mənəvi qida alır, oxuduqca oxuyursan:

**Bizim dağlar hər sözü də almaz vecinə,
Söz daşına yazılmasa, sözsüz keçinər.
Bu dağların, bu daşların yaddaşı möhkəm,
Səbri ağır, cəbri ağır, qəzəbi ötkəm,
Kimi səslər bu el-oba, kimi oxuyar?!
Yaxına get sual verib özündən soruş!
Onu sevib, onu deyib, onu duyanlar
Onun qaya yaddaşına həkk olunurmuş...**

...Qaya möhkəm, sərt olsa da qayadan tez-tez yazan şair yaddaşımızı qayalaşmağa, daş olmağa, yadlaşmağa qoymur. "Oxuyan Təbriz" şeirinə diqqət yetirək:

**Gərək dil susanda əllər danışa,
Əllər bağlananda dillər danışa.**

**Elə danışalar - ellər danışa...
Dəli gülüşlərim ağlar başımda,
Təbriz oxuyurdu dağlar başında...**

və yaxud "Şəhriyar gəlmədi" şeirində:

**...Yataram bir qarış torpaqzanada.
Bir zaman demişdim Səttarxana da:
Düşmənin hər vədi gülə bürünmüş,
İşvəli, qəmzəli mələyə dönmüş,
Dili dürr damızan,
Dişi öd yığan
Bir əfi ilandır, bir əfi ilan!**

"Qonşu çəpəri" şeirində:

**Mən Təbrizli, Naxçıvanlı,
mən Gəncəliyəm,
Çox görmüşəm hasar üstə ölənləri də.
Mən torpağı bölünməyə öyrəncəliyəm,
Heç qazanan görməmişəm bölənləri də.**

Məmməd Araz poeziyası dərin, dibi görünməyən bir dəryadır. Bura baş vuranda islanmırsan. Alovlanır, yanırırsan:

**Ürəyimin od donunu soyub gətdin,
İndən belə od bölüşmək deyil asan.
Bir ocağı yana-yana qoyub gətdin,
Bir ocağı söne-söne aparırsan...**

Məmməd Araz zamanın, dövrünün nələr törətdiyini, nələrə qadir olduğunu gözəl bilir, başa düşür. Odur ki, zandan, taledən aman diləməyi lüzumsuz sayır. Həyatın başdan-ayağa mübarizə olduğunu anlayan şair mübarizəyə hazır olmağı məsləhət görür. Taleyim bu cür yazılıb deyə sakit, arxayın oturmağa çağırır:

**Taleyin hökmünü gözləmək azdı,
Taleyin hökmünü özün imzala...**

Məmməd Araz poeziyasından çox danışmaq olar. Bu poeziyanın dərin ənginliyinə baş vurub, ürək yandırmmaq oxucu borcudur. Belə özünəməxsus, dərin, hamıya doğma olan, olduqca milli, azəri bir poeziya irsi qoyub getmişdir Məmməd Araz. Bizim, indiki nəslin isə vəzifəsi bu şeirləri oxuyub qavramaq, düşünmək borcudur. Odur ki, Məmməd Araz oxuyun, öyrənin. Bu tutumlu, dəyərli irsi oxusaq mərhum şairimizin ruhu şad olar.

Adil Misirli